

Історія розвитку наукової бібліотеки: до 95-річчя з дня заснування Житомирського національного агроекологічного університету

У статті висвітлено історію становлення та розвитку Наукової бібліотеки Житомирського національного агроекологічного університету. Проаналізовано діяльність бібліотеки та її роль у функціонуванні університету.

Наталія Завадська,
бібліотекар

Марина Ігнатюк,
директор

Наукова бібліотека
Житомирського національного агроекологічного університету

1 вересня 2017 року Житомирському національному агроекологічному університету виповнюється 95 років. Разом з університетом святкує ювілей і його ровесниця – наукова бібліотека. Про заснування, становлення та розвиток університету написано чимало, зокрема, в книгах, приурочених до ювілеїв навчального закладу [1; 4; 5; 9], а також у міських газетах та в університетській газеті «Наш дім». Основні етапи становлення та діяльності Житомирського національного агроекологічного університету (далі ЖНАЕУ) презентує також більш ніж тисяча експонатів музею історії університету. Тоді як зовсім обмаль відомостей про історію бібліотеки, яка є навчальним, науковим, інформаційним, інтерактивним та культурно-просвітницьким структурним підрозділом університету та відіграє важливу роль у його функ-

ціонуванні. Тому постала потреба у більш детальному висвітленні історії та сучасності бібліотеки ЖНАЕУ, що пройшла тривалий шлях становлення від звичайної книгозбірні до потужного науково-інформаційного центру.

Відлік історії бібліотеки ведеться від 1922 року, коли її було створено на базі Волинського агрономічного технікуму. Цього ж року Народний комісаріат освіти УСРР прийняв Тимчасовий статут про межові технікуми, відповідно до якого Волинський агрономічний технікум прирівнювався до вищого навчального закладу. У 1929 році у результаті злиття Волинського агрономічного технікуму та Житомирського технікуму землевпорядкування було утворено Волинський сільськогосподарський політехнікум. Цьому навчальному закладу, що згодом був реорганізований у Житомирський сільськогосподар-

ський інститут, було надано приміщення колишнього окружного суду [10, с. 21]. Відтоді й дотепер бібліотека знаходиться у будівлі, спроектованій відомим українським архітектором В. А. Безсмертним. Будівля споруджена у 1897 році у стилі модернізованого бароко та занесена до реєстру пам'яток архітектури державного значення.

У період воєнного лихоліття та окупації зусиллями бібліотекарів – З. А. Ковальчук, Н. В. Козловської, Н. М. Рибальської та інших – було врятовано унікальний фонд бібліотеки, який нараховував 460 безцінних видань [5, с. 136]. Задля збереження славних сторінок історії університету у 1972 році до півстолітнього ювілею навчального закладу було створено музей, який і дотепер функціонує у читальному залі наукової літератури. До оформлення, поновлення і роботи музею історії університету чимало зусиль доклала бібліотекар Е. О. Горєва-Слидзюк, яка також підготувала низку біографічних нарисів про вчених університету [9, с. 168].

Неодноразова зміна назви бібліотеки як структурного підрозділу вищого навчального закладу відображала зміни самого університету. Зокрема, у 1930 р. – бібліотека Житомирського сільськогосподарського інституту технічних культур, 1934 р. – бібліотека Житомирського сільськогосподарського інституту, 1994 р. – бібліотека Державної агроєкологічної академії (м. Житомир), 2001 р. – бібліотека Державного агроєкологічного університету (м. Житомир), 2008 р. – бібліотека Житомирського національного агроєкологічного університету, 2015 р. – наукова бібліотека Житомирського національного агроєкологічного університету.

У 2003 році на виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України», згідно з «Положенням про Об'єднання сіль-

ськогосподарських бібліотек» Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України бібліотеці було надано статус Головної бібліотеки Об'єднання сільськогосподарських бібліотек Житомирської області. До його структури входить 9 сільськогосподарських бібліотек аграрного профілю. Бібліотека ЖНАЕУ координує діяльність об'єднання з усіх напрямів бібліотечної роботи.

У різні періоди керівництво бібліотекою здійснювали: С. Л. Щедрина (до 1941 р.), Н. В. Козловська (до 1944 р.), З. А. Ковальчук (1944–1949 рр.), П. І. Першина (1949–1951 рр.), Н. Л. Щерба (1951–1959 рр.), Є. С. Чорна (1960–1973 рр.), Н. І. Бузинська (1974–1986 рр.), Є. І. Канарська (1986–2000 рр.), Л. О. Солодкова (2000–2012 рр.). З 2012 року бібліотеку очолює М. В. Ігнатюк [5, с. 136].

Традиційно головною функцією бібліотеки є збереження і примноження інформації та знань. Проте, в епоху інформаційного суспільства суттєво змінилися вимоги до бібліотек вищих навчальних закладів, що, в свою чергу, призвело до потреби модернізації книгозбірень та розширення їхніх функцій. Адже під впливом змін, що відбуваються у глобальному інформаційному просторі, бібліотеки ВНЗ змушені не лише удосконалювати технології своєї роботи, а й переглядати вже сформовані підходи та поняття, поновому моделювати й організовувати свій власний інформаційний простір – інформаційні ресурси, засоби інформаційної взаємодії та інформаційну інфраструктуру [11, с. 45].

З цієї метою у 2005 році було відкрито відділ новітніх інформаційних технологій, впроваджено автоматизовану бібліотечну систему «ІРБІС 32», розпочато наповнення електронного каталогу. У 2012

році придбано АБІС «ІРБІС 64», що сприяло пришвидшенню модернізації та створенню ефективної системи бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Наприкінці 2013 року було створено інституційний репозитарій (далі ІР). У 2014 році розпочато активне наповнення ІР, результатом чого стало суттєве поліпшення рівня інформаційного забезпечення наукової діяльності університету. ІР ЖНАЕУ зареєстрований у світових довідниках та реєстрах репозитаріїв відкритого доступу: Directory of Open Access Repositories, Registry of Open Access Repositories, OpenAIRE, Ranking Web of Repositories, RoarMap та каталозі WorldCat [1, с. 18].

У лютому 2016 року ІР ЖНАЕУ було присвоєно Міжнародний стандартний номер періодичного видання ISSN 2414-519X, що дозволяє ідентифікувати його у світовому просторі.

За даними міжнародного рейтингу репозитаріїв Ranking Web of Repositories від Webometrics у січні 2017 року ІР ЖНАЕУ посів 23 місце з 54 в Україні та 1165 – з 2284 репозитаріїв світу. За 2 останні роки рейтинг репозитарію піднявся на 13 позицій. Серед чотирьох аграрних ВНЗ, представлених у рейтингу від Webometrics, Житомирський національний агроєкологічний університет посів перше місце [6, с. 65–70].

Завдяки інституційному репозитарію наукові праці науково-педагогічного складу університету представлені в мережі Інтернет, що сприяє підвищенню рейтингу не лише науковців ЖНАЕУ, а й безпосередньо університету. Тож вагомою є роль бібліотеки у представленні інтелектуальних продуктів університету світовій науковій спільноті. Така діяльність є надзвичайно важливою, адже «нині інтелектуальний інформаційний продукт посідає провідне місце у світі і визначатиме формування: суспільства знань,

економіки знань, інтелектуального ресурсу, всі найголовніші процеси в освіті, науці, культурі, управлінні, виробництві» [8, с. 35].

У 2015 році було створено електронну бібліотеку, завданням якої є накопичення, зберігання та ефективне використання електронних документів та видань. Електронна бібліотека містить електронні версії дисертацій, авторефератів дисертацій, звітів науково-дослідних робіт, підручників, навчальних посібників, методичних матеріалів, практикумів, матеріалів конференцій тощо [6, с. 68–69].

У тому ж році бібліотекою ЖНАЕУ вперше в Україні було апробовано технологію штрихового кодування бібліотечного фонду за допомогою ручного маркіратора ANSER U2, який дає змогу друкувати штриховий код безпосередньо на сторінках книг, журналів, газет. Наразі ця технологія успішно застосовується, забезпечуючи автоматизовану книговидачу, завдяки якій здійснюється дистанційне обслуговування користувачів. Станом на 01.06.2017 р. проштриховано понад 66000 документів.

Бібліотеки вищих навчальних закладів мають свою специфіку, обумовлену взаємозв'язком із системою вищої освіти, що передбачає інтеграцію бібліотеки в інфраструктуру та систему комунікацій ВНЗ, а отже, усі бібліотечні інформаційні ресурси, процеси та сервіси є складовими системи освітніх послуг та слугують базою для інтегральної взаємодії бібліотеки та підрозділів ВНЗ [3, с. 59]. Окрім того, вектор спрямованості діяльності бібліотек ВНЗ визначає специфіка потреб та запитів користувачів, серед яких, насамперед, науково-педагогічні працівники, студенти, аспіранти тощо. Адже бібліотека інтегрована в основні інституційні функції навчання, викладання, дослідження та обслуговування інформаційних запитів користувачів [3, с. 59].

Тож діяльність бібліотеки ЖНАЕУ спрямована на інтегровану взаємодію з усіма учасниками навчального процесу. Зокрема, зі студентами університету бібліотека проводить заняття, спрямовані на формування практичних навичок роботи з автоматизованими бібліотечними системами та послугами, що надаються віртуальним користувачам. Студенти ознайомлюються з алгоритмом швидкого та якісного інформаційного пошуку, що дає змогу суттєво скоротити часові витрати на знаходження необхідної інформації. Такі заняття сприяють підвищенню інформаційної культури користувачів бібліотеки та формують вміння організувати самостійну роботу.

Бібліотека активно співпрацює з науково-педагогічними працівниками університету з метою наповнення бібліотечного фонду та електронної бібліотеки, що сприяє покращенню науково-методичного забезпечення навчального процесу. Окрім того, працівники бібліотеки проводять навчання для науковців зі створення бібліометричних профілів в Google Scholar, Researcher ID та реєстрації у єдиному міжнародному реєстрі вчених ORCID. На допомогу вченим було створено інструктивно-методичні матеріали: інструкції, приклади бібліографічних описів, а також відеоінструкції, що завантажені на власний канал «Бібліотека ЖНАЕУ» на YouTube. Працівниками бібліотеки, які закріплені за кожним факультетом, надаються також індивідуальні консультації.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, збільшення потоків інформаційних ресурсів та переорієнтація споживачів інформації обумовлюють переосмислення ролі й місця бібліотечно-інформаційної установи в задоволенні інформаційних потреб і запитів нового сучасного користувача [12, с. 16]. Тому пріоритетним напрямком

роботи бібліотеки ЖНАЕУ стала інформаційна діяльність, зорієнтована, насамперед, на віртуального користувача та дистанційне обслуговування, що забезпечує доступність інформації та оперативність пошуку. Бібліотека цілодобово надає швидкий та зручний доступ до інформаційних ресурсів у локальному та віддаленому режимах. А отже, користувач незалежно від місцезнаходження та часу доби має змогу з будь-якого пристрою користуватися повнотекстовими документами.

Зосередженість на дистанційному обслуговуванні віртуального користувача є важливим етапом у створенні сучасної модернізованої бібліотеки, що відповідає потребам інформаційного суспільства. Адже «перетворення, пов'язані з використанням новітніх інформаційних технологій, дають змогу значно розширити межі традиційного бібліотечного обслуговування: створити умови надання якісного нового комплексу послуг для всіх категорій користувачів, зокрема й для віддалених, підвищити відвідуваність бібліотеки завдяки віртуальним читачам» [12, с. 17].

Бібліотекою університету запроваджено такі сучасні технології дистанційного обслуговування користувачів, як віртуальна довідка «Запитай бібліотекаря», чат «Допомога онлайн», електронна доставка документів, замовлення книг на сайті бібліотеки та інші [6, с. 65–70]. Такі бібліотечно-інформаційні сервіси наразі є актуальними, адже забезпечують зручність, доступність та оперативність задоволення інформаційних потреб користувачів.

За допомогою довідкової служби «Віртуальна довідка» та чату «Допомога онлайн» здійснюється віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування користувачів. Віртуальна довідка «Запитай бібліотекаря» забезпечує оперативне виконання запитів віддалених ко-

ристувачів. Завдяки чату «Допомога онлайн» користувач має змогу отримати відповіді на поставлені запитання у режимі реального часу. Віртуальна довідка спрямована на виконання разових запитів від користувачів, причому надана відповідь, як і питання, стають загальнодоступними та зберігаються в архіві виконаних довідок [6, с. 66–67].

Електронна доставка документів є однією з пріоритетних бібліотечних послуг, адже дозволяє звузити просторові та часові рамки отримання інформації користувачем [2, с. 69]. Електронна доставка документів передбачає надання електронної копії замовленого документа, яку віддалений користувач отримує на вказаний e-mail. Ця послуга надає можливість замовити електронну копію друкованих документів з фондів бібліотеки та інших офіційних джерел [2, с. 68].

Послуга «Замовити книгу через сайт бібліотеки» надає змогу авторизованим користувачам обрати необхідну літературу через представлений на сайті бібліотеки електронний каталог та забронювати її. А також отримати інформацію щодо кількості примірників, їх місцезнаходження та наявності електронної версії.

Завдяки приєднанню бібліотеки до Консорціуму e-VERUM користувачі отримали безкоштовний доступ до наукометричної платформи Web of Science, електронних колекцій наукової періодики та баз даних провідних наукових видавництв. Окрім того, у рамках проекту TOP-НАДО бібліотеці надано тестовий доступ до матеріалів повнотекстових баз даних: Science Citation Index Expanded (1970–2016), Social Science Citation Index (1970–2016), Arts and Humanities Citation Index (1975–2016), Conference Proceedings Citation Index (1990–2016), Book Citation Index (2003–2016), Scielo Citation Index (1980–2016), Emerging Sources Citation

Index (2015–2016), Korean Journal Index (1980–2016), Chinese Science Citation Database (1989–2016), Russian Science Citation Index (2002–2016), Derwent Innovations Index (1963–2016), MEDLINE (1950–2016). У 2017 році за сприяння Асоціації «Інформатіо-Консорціум» у співробітництві з компанією EBSCOhost бібліотека отримала тестовий доступ до бази даних Global Patents Reference Center.

На сайті бібліотеки представлені ресурси, що надають відкритий доступ до повнотекстових наукових журналів, дослідницьких праць різних країн світу з багатьох галузей знань: ABC Chemistry, Academic journals, Cornell University Library, Directory of Open Access Journals, eLIBRARY.RU, Hindawi, Journals for Free, The Directory of Open Access Repositories, Research Papers in Economics, American Journal of Botany, Biology & Science, CiteSeer, ChemIndustry.com, Data repositories, EBSCO GreenFILE, The Elektronische Zeitschriftenbibliothek EZB, Helmholtz-Gemeinschaft, InTech, National Center for Biotechnology Information, OALster, ROAR, UNdata, World Bank Databases, WorldWideScience.org.

Бібліотека ЖНАЕУ приєдналася на правах партнера до проекту з формування корпоративної мережі з організації розподільчого електронного ресурсу сільськогосподарських бібліотек України. Корпорація об'єднує 7 бібліотек – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН України), Житомирський національний агроєкологічний університет, Сумський національний аграрний університет, Вінницький національний аграрний університет, Херсонський державний аграрний університет, Інститут рибного господарства НААН, філія ННСГБ при НААН України.

Досягненню спільної мети

модернізації бібліотеки та її присутності як у національному, так і світовому інформаційному просторі сприяє злагоджена робота усіх відділів бібліотеки. Структура бібліотеки складається з відділу наукової обробки документів і організації каталогів, відділу обслуговування науковою літературою, відділу обслуговування навчальною літературою, відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення. Варто відзначити вагомую роль бібліотеки не лише у покращенні якості освіти та забезпеченні навчально-методичними матеріалами та науковою літературою, а й у моніторингу та впровадженні новацій. Нові бібліотечні послуги й сервіси, активне навчання, бібліотечні події та неформатні зустрічі сприяють створенню позитивного іміджу бібліотеки серед реальних і потенційних користувачів, позиціонує бібліотеку як реально необхідний суспільству соціально-культурний інститут, що динамічно розвивається [6, с. 65].

Бібліотека є соціокультурним центром університету, її діяльність спрямована, насамперед, на взаємодію зі студентами, тому значна увага приділяється новим інтерактивним формам роботи, серед яких: командні змагання у формі бібліоквесту, інтерактивний бібліопростір, хата-читальня, творчі майстерні, фотопроєкти тощо. Цей принципово новий напрямок діяльності базується на використанні методу ігрофікації – використанні ігрових елементів у неігровому контексті навчального процесу [7, с. 78].

Бібліотека бере участь у різноманітних проектах та соціальних програмах як регіонального, так і міжнародного рівнів. У 2014 році бібліотека взяла активну участь у Всеукраїнському проекті «Регіональні PR-офіси сучасних бібліотек», організованому за підтримки програми «Бібліоміст» та громад-

ської організації «Центр Медіаформ». Завдяки участі у проекті працівники бібліотеки отримали безцінний досвід створення ефективної реклами діяльності бібліотеки та формування іміджу університету. За підтримки IFLA та програми «Бібліоміст» бібліотека стала спів-організатором міжрегіональних обговорень зі створення Маніфесту Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки в умовах кризи» – національного документу, що відображає програмні положення, напрями і принципи діяльності бібліотек України у кризових суспільно-політичних та соціально-економічних умовах. У 2015 році бібліотека за результатами конкурсного відбору стала учасником Міжнародної програми «Активні громадяни» для молоді у галузі міжкультурно-

го діалогу і соціального розвитку за підтримки Британської ради. За фінансової підтримки Посольства США в Україні бібліотека спільно з кафедрою правознавства організувала та провела цикл тематичних вебінарів, метою яких було надати інформацію громадянам України про механізми реалізації їхніх конституційних прав під час виборів.

Динамізм перетворень, трансформація освіти, інформатизація суспільства, специфіка цифрової епохи вимагають оперативного реагування на зміни та швидкої адаптації до них усіх соціальних інститутів, зокрема і бібліотечно-інформаційних установ. Моніторинг та впровадження новітніх технологій, пошук сучасних форм і методів обслуговування користувачів, інформатизація та автоматизація

бібліотечних процесів, поєднання традиційних та нових інформаційних послуг, інтерактивна взаємодія з науково-педагогічними працівниками та студентами – все це дало змогу науковій бібліотеці ЖНАЕУ відповідати вимогам часу та стати сучасною поліфункціональною модернізованою бібліотекою вищого навчального закладу. Тож бібліотека, пройшовши з університетом тривалий, а нерідко й складний шлях становлення, стала не лише надзвичайно важливою ланкою в інформаційно-освітньому просторі університету, а й тією опорою, яка підтримує його функціонування, розвиток, навчальну, наукову та культурно-просвітницьку діяльність.

Література

1. 95 років досвіду, традицій та професійності [Текст] : [Житомирський національний агроекологічний університет] – Житомир : ЖНАЕУ, 2017. – 44 с.
2. Багрова С. І. Електронна доставка документів як новація в обслуговуванні користувачів Наукової бібліотеки Житомирського національного агроекологічного університету [Електронний ресурс] / С. І. Багрова, О. П. Стралківська // Бібліотека – пріоритетний ресурс освіти: нові можливості бібліотек ВНЗ у сучасному інформаційному просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18 листоп. 2015 р. / Житомир. нац. агроекол. ун-т ; [редкол. : М. В. Ігнатюк, О. С. Кільницька, І. С. Гейзе]. – Житомир : ЖНАЕУ, 2015. – С. 67–71. – Режим доступу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3180/1/Library_ZNAU_2015.pdf. – Перевірено: 06.06.2017.
3. Грищенко Т. Наукова бібліотека в інформаційно-освітньому просторі вищого навчального закладу. Аспекти інтегральної взаємодії [Текст] / Т. Грищенко, Н. Етенко // Вища школа. – 2011. – № 1. – С. 59–66.
4. Державна агроекологічна академія України [Текст] / за ред. В. П. Славова. – К. : Аграрна наука, 1997. – 203 с.
5. Житомирський національний агроекологічний університет [Текст] / авт.-упоряд. Я. Білейчук. – К. : Логос Україна, 2012. – 197 с.
6. Ігнатюк М. Онлайн-послуги наукової бібліотеки Житомирського національного агроекологічного університету в контексті взаємодії бібліотеки і користувача [Електронний ресурс] / М. Ігнатюк, І. Гейзе // Бібліотека – територія інтелектуальної комунікації: від витоків до сьогодення : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 150-річчю Житомирської обл. універсал. наук. бібліотеки ім. О. Ольжича (22 верес. 2016 р.). – Житомир, 2016. – С. 65–70. – Режим доступу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/7306/1/NB_ZNAU_2016_65-70.pdf. – Перевірено: 06.06.2017.
7. Ігнатюк М. В. Розвиток інформаційної грамотності користувачів об'єднання сільськогосподарських бібліотек Житомирської області з використанням методу ігровізації [Електронний ресурс] / М. В. Ігнатюк // Львівський бібліотечний форум «Бібліотека – відкритий світ»: зб. матеріалів / Укр. бібл. асоц. ; редкол. : В. С. Пашкова, В. В. Загуменна, І. О. Шевченко [та ін.]. – К. : УБА, 2014. – С. 77–80. – Режим доступу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/584/1/Ignatyuk_M_Rozvytok_inf_gramotnosti.pdf. – Перевірено: 06.06.2017.
8. Левківський К. Бібліотека вищого навчального закладу – ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі [Текст] / К. Левківський // Вища школа. – 2008. – № 5. – С. 33–41.
9. Малиновський А. С. Університету – 85 років. Сучасне, майбутнє [Текст] / А. С. Малиновський. – Житомир : Вид-во ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2007. – 200 с.
10. Мокрицький Г. Будинок на старому бульварі, 7: Сто років шляху: від окружного суду до Державної агроекологічної академії : архітектурно-краєзнавчий фотонарис [Текст] / Г. Мокрицький. – Житомир : Журфонд, 1997. – 32 с.
11. Поляков М. З досвіду діяльності наукової бібліотеки ДНУ ім. Олеся Гончара [Текст] / М. Поляков // Вища школа. – 2008. – № 5. – С. 42–47.
12. Прохоренко О. Сучасні технології обслуговування користувачів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського через МБА та ЕДД [Текст] / О. Прохоренко, Т. Павленко // Бібліотечний форум України. – 2014. – № 1. – С. 16–19.